

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia XV (2017)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.15.3

Leszek Śniezko

RDA a współpraca bibliotek w skali globalnej

Środowisko bibliotekarskie może pochwalić się bardzo długą tradycją wspierania działań integrujących pracę ośrodków bibliograficznych w skali globalnej. Inicjatywy podejmowane w tym zakresie przez takie instytucje jak International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) czy UNESCO miały na celu stworzenie systemu umożliwiającego kompletną rejestrację światowej produkcji wydawniczej i sprawną wymianę informacji o niej. Pełny opis tych działań wykracza poza ramy artykułu, ograniczę się więc jedynie do podania kilku najbardziej interesujących przykładów¹. Jednym z programów, który miał prowadzić do realizacji wspomnianego powyżej celu, był program o nazwie Universal Bibliographic Control (UBC). Zakładał on, że poszczególne kraje będą odpowiedzialne za tworzenie autorytatywnych opisów bibliograficznych dla własnej produkcji wydawniczej i udostępnianie tych opisów innym krajowym agencjom bibliograficznym do pobrania. Podstawowym warunkiem funkcjonowania takiego projektu, było opracowanie akceptowanych powszechnie standardów bibliograficznych. Pierwszym krokiem w tym kierunku było sformułowanie w 1961 roku tzw. „Zasad Paryskich”, które kodyfikowały kryteria doboru hasła i jego formę. Prawdziwy przełom nastąpił jednak dopiero w 1974 roku wraz z opublikowaniem International Standards for Bibliographic Description (ISBD)². Dokument ten w precyzyjny sposób określał strukturę opisu bibliograficznego oraz kolejność występowania jego poszczególnych elementów. Wprowadzał również system znaków umownych umożliwiających jednoznaczny identyfikację zawartości rekordu, także w sytuacji gdy został on sporządzony w obcym języku. Wszystko to miało sprzyjać rozwojowi międzynarodowej wymiany danych bibliograficznych oraz usprawnieniu przenoszenia danych z katalogów kartkowych do katalogów zautomatyzowanych. Pełna realizacja założeń programu UBC

¹ Pełny opis tego tematu zawiera praca D. Siwecka, *Światowy model informacji bibliograficznej*, Wrocław 2015.

² W 1974 roku opublikowano ISBD dla wydawnictw zwartych. w kolejnych latach ukazały się kolejne części dla następujących typów dokumentów: starych druków, plików komputerowych, dokumentów kartograficznych, wydawnictw ciągłych, zasobów elektronicznych, dokumentów nie książkowych, druków muzycznych. w 2011 roku ukazało się wydanie skonsolidowane.

okazała się w praktyce nierealna. Założenie, że każdy kraj będzie stosował identyczne opisy bibliograficzne i hasła wzorcowe było sprzeczne z potrzebami wielu agencji bibliograficznych, które musiały uwzględniać swoją lokalną specyfikę³. Natomiast ISBD przetrwał próbę czasu i nadal odgrywa istotną rolę w międzynarodowej wymianie danych bibliograficznych.

Lata 90. przyniosły kolejne wyzwania, z którymi bibliotekarze próbowali się zmierzyć jednocząc swoje siły w skali globalnej. Lista problemów, które się wówczas pojawiły jest długa, i co więcej, wiele z tych problemów zachowało swoją aktualność do dnia dzisiejszego. Wynikały one zarówno ze zmian zachodzących na rynku wydawniczym (lawinowy wzrost liczby publikacji i pojawianie się nowych typów dokumentów), jak również z ciągłego postępu technologicznego, za którym standardy biblioteczne coraz bardziej nie nadążały. Po raz kolejny główną siłą napędową podejmowanych działań była IFLA. To z jej inspiracji w 1998 roku doszło do opublikowania raportu *Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR)*, prezentującego model opisu danych bibliograficznych, który miał przyczynić się do przekształcenia katalogów w bazy bibliograficzne zapewniające użytkownikom sprawniejsze docieranie do poszukiwanych zasobów. Do unowocześnienia zasad katalogowania i lepszego przystosowania ich do oczekiwań współczesnych użytkowników miało przyczynić się również zastąpienie „Zasad Paryskich” „Deklaracją Międzynarodowych Zasad Katalogowania”. Została ona opublikowana w 2009 roku po kilku latach konsultacji, do których włączeni zostali bibliotekarze ze wszystkich kontynentów.

Najistotniejszy, z punktu widzenia tego artykułu, ciąg wydarzeń został zainicjowany w 1997 roku w Toronto podczas konferencji, której celem było przeanalizowanie możliwości dalszego rozwoju anglo-amerykańskich zasad katalogowania (AACR2). Konferencja ta dała impuls do zapoczątkowania prac nad głęboką modernizacją zasad katalogowania, które w konsekwencji doprowadziły do pojawienia się „Resource Description & Access” (RDA). Nowy standard, niewątpliwie głęboko zakorzeniony w anglo-amerykańskiej tradycji, szybko stał się obiektem zainteresowania przedstawicieli również innych kręgów kulturowych. Faktem jest, że RDA wywołało ogromny ferment w środowisku bibliotekarskim i obecnie zasięg jego oddziaływania zdecydowanie wykraczał poza krąg bibliotek stosujących jego poprzednika, czyli AACR2. Niewątpliwie do tej zawrotnej kariery RDA przyczyniła się konsekwentnie realizowana polityka marketingowa twórców tego standardu. Od początku RDA prezentowane było jako standard otwarty, który ma spełniać oczekiwania możliwie szerokiego kręgu użytkowników i każdemu z nich oferować możliwość wpływu na kształt zasad. Otwartość twórców RDA spotkała się z oczekiwanym odzewem i co najmniej od 2010 roku możemy obserwować wiele inicjatyw świadczących o aktywnym zaangażowaniu się bibliotekarzy z całego świata w rozwój RDA. W 2014 roku ukazał się specjalny numer *Cataloging & Classification Quarterly* poświęcony percepcji RDA w różnych częściach naszego globu. Obok artykułów poświęconych krajom amerykańskim i europejskim znajdujemy tam również teksty opisujące rozwój

³ Program został wstrzymany w 2003 roku, jednak w 2012 roku IFLA opublikowała oświadczenie, w którym stwierdzono, że główne założenia programu UBC nadal pozostają aktualne, a rozwój nowych technologii oferuje nowe możliwości wymiany metadanych na gruncie międzynarodowym. <http://www.ifla.org/files/assets/bibliography/Documents/ifla-professional-statement-on-ubc-en.pdf>

sytuacji w Chinach, Singapurze, Iranie itp. Zasięg geograficzny tego artykułu nie będzie aż tak szeroki i autor ograniczy się do omówienia procesu integracji przebiegającego na obszarze Europy, z którym zapoznał się nie tylko z artykułów, lecz również z autopsji.

Instytucjonalnym wyrazem tej integracji było powstanie Europejskiej Grupy ds. RDA (EURIG). Szukając korzeni tej grupy należy cofnąć się do sierpnia 2010 roku, kiedy to w Kopenhadze odbyło się seminarium „RDA in Europe: making it happen!”. Przy okazji tego wydarzenia EURIG zadebiutował jako instytucja stawiająca sobie za cel upowszechnienie wiedzy o RDA w Europie. Wówczas była to jednak jeszcze grupa nieformalna, utworzona przez przedstawicieli Biblioteki Brytyjskiej oraz bibliotek narodowych Niemiec i Hiszpanii. Seminarium spotkało się z ogromnym zainteresowaniem, choć trzeba przyznać, że w wystąpieniach prelegentów dawało się dostrzec zarówno entuzjazm, jak i sporą dozę ostrożności. Konkluzją większości referatów prezentowanych przez reprezentantów europejskich bibliotek było stwierdzenie: „we will wait and watch”⁴. Entuzjazm okazał się jednak silniejszy od ostrożności i w następnym roku EURIG rozpoczął oficjalną działalność. Zebranie założycielskie, w którym wzięło udział 20 delegatów z 16 państw⁵ (w tym przedstawiciele Biblioteki Narodowej i Centrum NUKAT), odbyło się w grudniu 2011 roku we Frankfurcie. Zgodnie ze statutem najważniejszymi zadaniami stojącymi przed grupą miały być: stworzenie platformy do wymiany doświadczeń między obecnymi i potencjalnymi użytkownikami RDA, wspieranie procesu implementacji i tłumaczenia, koordynacja prac nad przygotowaniem propozycji zmian w standardzie odpowiadających potrzebom europejskich bibliotek⁶. Członkami grupy są biblioteki narodowe oraz inne instytucje odpowiedzialne za tworzenie i stosowanie standardów katalogowania w danym kraju, natomiast podstawową formą funkcjonowania są doroczne zjazdy, organizowane przez jedną z instytucji członkowskich. Pracami grupy kieruje komitet egzekucyjny złożony z przewodniczącego, jego zastępcy oraz sekretarza. Do realizacji konkretnych zadań powoływane są specjalne grupy robocze.

Początkowo ramy funkcjonowania EURIG-u miały dość luźny charakter. Zdecydowana większość członków traktowała swój udział w działalności grupy jako okazję do śledzenia na bieżąco rozwoju sytuacji w poszczególnych krajach i dzielenia się uzyskanymi doświadczeniami w zakresie przemysłów i eksperymentów związanych z wdrażaniem RDA. Stosunkowo nieliczna grupa, reprezentująca kraje najintensywniej zaangażowane w prace nad modernizacją swoich zasad katalogowania, próbowała traktować EURIG jako swoistą grupę nacisku na instytucje nadzorujące rozwój RDA, pozostające nadal pod silnym wpływem angloamerykańskich tradycji⁷. Szczególnie aktywni pod tym względem byli przedstawiciele Francji oraz krajów niemieckojęzycznych. Aktywność niemiecka wynikała z podjęcia decyzji o implementacji

⁴ Referaty z tego seminarium dostępne są na stronie European RDA Interest Group <http://www.rda-rsc.org/europe/meetings/rda2010>

⁵ Do roku 2017 liczba instytucji członkowskich wzrosła ponad dwukrotnie i wynosi 42.

⁶ EURIG Cooperation Agreement http://www.rda-rsc.org/sites/all/files/EURIG_Coop_2017.pdf

⁷ RDA odziedziczyło po AACR2 dwa komitety nadzorujące prace nad rozwojem tych zasad: Committee of Principals (CoP), odpowiedzialny za kształtowanie długoterminowej strategii rozwoju oraz Joint Steering Committee (JSC), zajmujący się bieżącą administracją. w obu komitetach zasiadali wyłącznie przedstawiciele angloamerykańskich instytucji. Dopiero w 2012 roku do JSC dokooptowano reprezentanta Niemieckiej Biblioteki Narodowej.

RDA. Wdrożenie tego standardu wiązało się z koniecznością porzucenia głęboko zakorzenionych w niemieckiej tradycji katalogerskiej praktyk i zastąpienie ich kompletnie nowymi rozwiązaniami, które często spotykały się z bardzo krytyczną oceną. w pewnych punktach niemiecka gotowość do ustępstw osiągała jednak swoje granice i zdecydowano się na zgłoszenie do Joint Steering Committee propozycji wprowadzenia do RDA zmian, które pozwoliłyby niemieckim bibliotekarzom uniknąć stosowania zasad całkowicie sprzecznych z ich tradycją. Dotyczyły one takich kwestii jak np. sposób traktowania rodzajników występujących na początku tytułu, przyjmowanie za podstawę opracowania druków ciągłych ostatniego a nie pierwszego posiadanego numeru lub zasad tworzenia haseł dla nazw geograficznych. Większość tych propozycji była zgłaszana bezpośrednio w imieniu Niemieckiej Biblioteki Narodowej, a nie za pośrednictwem EURIG-u, wszystkie one były jednak konsultowane podczas dorocznych spotkań⁸.

Francuzi nie podjęli decyzji o implementacji RDA w swoim kraju, przystąpili natomiast do intensywnych prac nad modernizacją swoich katalogów, w celu przystosowania ich do wykorzystania modelu FRBR. RDA zostało poddane wnikliwej analizie w celu oceny jego przydatności w procesie eferberyzacji baz bibliograficznych. Ocena nie wypadła pozytywnie i Francuzi, podobnie jak Niemcy, zdecydowali się na przesłanie do JSC swoich postulatów. Odnosiły się one głównie do zagadnień związanych ze stosowaniem atrybutów jednostki modelu FRBR „realizacja”, takich jak data i język oraz opisu bibliograficznego wydawnictw zbiorowych lub zawierających dodatkowe materiały, takie jak ilustracje, wstępy itp. Postulaty te w większości nie spotkały się z pozytywnym przyjęciem, co ostatecznie skłoniło bibliotekarzy francuskich do zainicjowania prac nad opracowaniem własnych zasad katalogowania⁹. Jednocześnie deklarowano jednak chęć zachowania daleko idącej zgodności ze standardem RDA, w związku z czym przedstawiciele francuskiego bibliotekarstwa nadal pozostają bardzo aktywnymi członkami EURIG-u.

W najbliższych latach tryb pracy EURIG-u będzie poddany znaczącym przeobrażeniom, wynikającym ze zmian zachodzących w funkcjonowaniu gremiów zarządzających rozwojem RDA. Zmiany te są konsekwencją realizowanego przez CoP oraz JSC procesu internacjonalizacji zarówno samego RDA jak i struktur organizacyjnych. CoP zmieniło nazwę na RDA Board, natomiast Joint Steering Committee for Development of RDA przekształcił się w RDA Steering Committee (RSC). Najistotniejszą zmianą w strukturze organizacyjnej obu komitetów było wprowadzenie do nich reprezentantów poszczególnych kontynentów. Do tej pory jedyną instytucją spoza kręgu angloamerykańskiego, obecną w tych gremiach, była Niemiecka Biblioteka Narodowa. Obecnie sześć regionów ma wyłonić po jednym przedstawicielu, którzy będą reprezentować interesy tego środowiska w RDA Board i RSC¹⁰. Pod wpływem tej zmian podjęte zostały prace nad przekształceniem EURIG-u, z instytucji o charakterze klubu dyskusyjnego, w formalną reprezentację europejskiego środowiska

⁸ Materiały dotyczące wdrażania RDA w krajach niemieckojęzycznych są dostępne na stronie <https://wiki.dnb.de/display/RDAINFO/RDA-Info>

⁹ Od listopada 2014 roku prace te realizowane są w ramach projektu „Transition bibliographique” (<http://www.transition-bibliographique.fr/>).

¹⁰ Regiony te to: Afryka, Ameryka Łacińska, Ameryka Północna, Azja, Europa i Oceania. Ponieważ każdy z regionów ma mieć jednego przedstawiciela, trzy instytucje europejskie (BL, CILIP oraz DNB) zostaną zastąpione jednym reprezentantem.

bibliotekarskiego w strukturach RDA. Jego przedstawiciele zasiadający w RDA Board oraz w RSC mają być oficjalnymi reprezentantami Europy, posiadającymi upoważnienie do podejmowania wiążących decyzji. Sformalizowaniu ma ulec również proces przygotowywania postulatów i materiałów dyskusyjnych przesyłanych do RSC oraz oceniania analogicznych dokumentów przygotowywanych przez inne instytucje. Zgodnie z przyjętym założeniem instytucje europejskie swoje propozycje do RSC mogą kierować jedynie za pośrednictwem EURIG-u, a wszystkie wysyłane dokumenty mają być wcześniej przeanalizowane przez powołaną w tym celu grupę (Editorial Committee). EURIG ma więc stać się ciałem, kształtującym oficjalne stanowisko Europy w zakresie kierunku rozwoju prac nad RDA. Efektem działań tej grupy ma być formowanie jednolitego stanowiska europejskiego, prezentowanego przez przedstawicieli EURIG-u w RDA Board i RSC. Zdaniem autora powyższe przeobrażenia powinny również wpłynąć na sposób funkcjonowania polskich bibliotek w tych strukturach. Uwzględniając obecną pozycję RDA w świecie, można zakładać, że standard ten będzie znacząco wpływał na rozwój zasad katalogowania również w tych krajach, które nie zdecydują się na jego wdrożenie. Oznacza to, że jeśli chcemy mieć wpływ na kierunek rozwoju standardów katalogowania, powinniśmy w szerszym zakresie uczestniczyć w trwającym procesie integracji europejskiego środowiska bibliotekarskiego, dokonującego się w ramach EURIG-u. Bez względu na to, jakie będą nasze ostateczne decyzje odnośnie wdrażania RDA, uczestnictwo w pracach tej grupy będzie podstawowym warunkiem uzyskania wpływu na przyszły kształt standardów katalogowania. Warto przy tej okazji zaznaczyć, że główną przesłanką pomyślnego włączenia się w struktury europejskie jest uprzednia integracja w ramach kraju. Osoby reprezentujące polskie bibliotekarstwo w grupie EURIG, powinny czuć się wyposażone w mandat swojego środowiska oraz wyrażać poglądy będące wynikiem szerokich konsultacji przeprowadzonych na gruncie krajowym. Niestety takiej integracji w Polsce brakuje. Jesteśmy świadkami pewnych pozytywnych zmian, ciągle jednak podejmowane w naszym środowisku inicjatywy współpracy są raczej przejawem dobrej woli potencjalnych partnerów niż wynikiem funkcjonowania sformalizowanych struktur, tak jak to jest np. w Niemczech lub Francji. Autor ma nadzieję, że będziemy w stanie zmienić tę sytuację i prace standaryzacyjne w Polsce będą w przyszłości realizowane w sposób analogiczny choćby do francuskiego projektu „Transition bibliographique”, co nie tylko przyczyni się do usprawnienia procesu modernizacji zasad katalogowania w naszym kraju, ale również wzmocni pozycję Polski w strukturach międzynarodowych.

Bibliografia

- Siwecka D., *Światowy model informacji bibliograficznej*, Wrocław 2015.
- RSC Regions [online]. 2017 [dostęp 11.10.2017]. Dostępny w World Wide Web: < <http://www.rda-rsc.org/regions>>
- Transition bibliographique [online]. 2017 [dostęp 11.10.2017]. Dostępny w World Wide Web: < <http://www.transition-bibliographique.fr/>>
- EURIG Cooperation Agreement [noline]. 2017 [dostęp 11.10.2017]. Dostępny w World Wide Web:< http://www.rda-rsc.org/sites/all/files/EURIG_Coop_2017.pdf>

- DNB RDA WIKI [online]. 2017 [dostęp 11.10.2017]. Dostępny w World Wide Web:< <https://wiki.dnb.de/display/RDAINFO/RDA-Info> >
- RDA Board, Governance Review [online]. 2017 [dostęp 11.10.2017]. Dostępny w World Wide Web:< <http://www.rda-rsc.org/node/437> >
- RDA in Europe: making it happen! EURIG-JSC seminar on RDA [online]. 2010 [dostęp 11.10.2017]. Dostępny w World Wide Web:< <http://www.rda-rsc.org/europe/meetings/rda2010> >
- IFLA Professional Statement on Universal Bibliographic Control [online]. 2012 [dostęp 11.10.2017]. Dostępny w World Wide Web:< <https://www.ifla.org/files/assets/bibliography/Documents/ifla-professional-statement-on-ubc-en.pdf> >

Referat prezentowany na „Małopolskim Forum Bibliotek 2016”, Kraków, 26.10.2016

RDA and the cooperation of libraries in a global scale

Abstract

The article describes the influence of the new rules of cataloguing Resource Description & Access (RDA) on the international cooperation of the library society within the range of shaping the bibliographic standards. The main goal is to present the role played by the European DRA Group in the process of integrating the European libraries around this key task for the future of librarianship. The author tried to prove that the aforementioned process of integration leads to the creation of a facility, playing the role of a representative of Europe in the global structures overseeing the works on the development of the cataloguing rules. In the summary, the author pointed out that an effective inclusion of Poland in these actions is dependent on achieving understanding on a national scale.

Keywords: EURIG, RDA, cataloguing, bibliographic standards

Leszek Śnieżko
University Library in Warsaw
NUKAT Center